

## فصلنامه علمی - تخصصی معارف علوم اسلامی و علوم انسانی

سال سوم - زمستان ۱۴۰۲ - شماره پانزدهم - ص ۲۷۵-۲۸۵

### فعالیت های تبلیغی وهابیت در پاکستان

بیت الله امیدی نیا<sup>۱</sup>

#### چکیده

وهابیون برای تبلیغ و پیشبرد اهداف پلید خود از وسائل و امکانات و روشها و ترفندهای مختلف و گوناگونی استفاده می کنند که برای آگاهی و پاسخ توجه تان را به مقاله ذیل جلب می کنم. وهابیون که در حال حاضر حکومت را در عربستان کاملاً در دست دارند و خودشان را خادم الحرمین معرفی می نمایند برای گسترش تفکر و اندیشه ی وهابیت با ابزار و روش های مختلف مانند به وجود آوردن گروه های تندرو در کشورهای اسلامی همچون گروه طالبان در افغانستان و سپاه صحابه در پاکستان تسلط و استفاده ابزاری از حرمین شرفین، تحمیل و اصرار عقیده، استفاده از درآمد نفت انتشارات و فتوای ضد شیعی، در انحصار قرار دادن دانشگاه ها، مراکز علمی و هم چین مراکز انتشاراتی رسانه و کتابخانه، شعار و ندای جهاد یا کفران، تخریب قبور، اتهامات و نسبت های دروغین و تبعیضات که در داخل علیه دیگران به ویژه شیعه اعمال می گردد تبلیغ می نمایند. با شناخت ماهیت و اهداف فعالیت های تبلیغی وهابیت در پاکستان، می توان راهکارهای مقابله با این فعالیت ها را شناسایی کرد. بررسی زمینه های نفوذ وهابیت در پاکستان، می تواند کمک کند تا از گسترش این مسلک در این کشور جلوگیری شود. همچنین، با بررسی تأثیرات فعالیت های تبلیغی وهابیت در پاکستان، می توان از آسیب های این فعالیت ها به جامعه پاکستان جلوگیری کرد. مقدمه تبلیغ از دیر باز در بین جوامع بشری جایگاه کهن مهم و مؤثری داشته است به طوری که زمین هیچگاه از وجود مبلغ خالی نبوده و نخواهد بود و اولین موجود بشری به عنوان مبلغ و دارای پیام پا به عرصه گیتی گذاشت. این مقاله با روش توصیفی تحلیلی و به صورت کتابخانه ای انجام شده است.

**کلیدواژگان:** وهابیت، پاکستان، تبلیغ، شیعه.

---

<sup>۱</sup>. طلبه سطح سه حوزه علمیه برادران، حوزه علمیه قم، ایران.

## مقدمه

فرقه ی وهابیت که ریشه ی آن در کشور عربستان و شاخ و برگ هایش در برخی کشورهای دیگر به چشم می خورد و بیشترین فاصله را با مذهب شیعه نسبت به سایر فرقه های اسلامی دارد. تولد وهابیت نتیجه آرای محمد بن عبدالوهاب در قرن هجدهم و گسترش آن نتیجه هم پیمانی وی با محمد بن سعود امیر درعیه بوده است که در تداوم فرآیند خود با تشکیل دولت وهابی عربستان سعودی پس از جنگ جهانی اول، مذهب رسمی این دولت شد. بر اساس آرای شیخ وهابی در صورت کارساز نبودن نرمش و مدارا باید با زور شمشیر و جنگ مسلحانه خرافات و بدعت ها در دین را ریشه کن و زمینه بازگشت به اسلام نخستین و شیوه سلف اصلاح را فراهم ساخت. با توجه به زمینه های موجود و شکل گیری گروه های سلفی وهابی در پاکستان نیز از نگاه عربستان دور نمانده است. پاکستان کشوری مسلمان در جنوب شرق آسیا است که فرقه های تندرو در آن ظهور گسترده ای داشته است.

این پدیده و اثرات و پیامدهای سیاسی و اجتماعی آن تنها به این کشور محدود نمانده بلکه به دیگر کشورهای منطقه نیز سرایت کرده است افکار و نظرات افراطی گروه هایی همچون سپاه صحابه، القاعده و طالبان در پاکستان بیشتر از هر جای دیگر نشر و توسعه یافته اند و بسیاری از یادگیری های این گروه ها در کشور پاکستان انجام پذیرفته است. این مقاله به دنبال آن است که ضمن بررسی زمینه ها و عوامل تقویت نفوذ وهابیت سعودی آثار افراطی گرایی سلفی های وهابی را در روابط جمهوری اسلامی ایران و پاکستان را مطالعه کند. پاکستان به عنوان یک کشور بزرگ مسلمان با اکثریت اهل سنت از زمینه های لازم برای نفوذ وهابیت سعودی برخوردار است. وجاهت عربستان سعودی به دلیل سرزمین وحی و توانمندی های مالی این کشور زمینه ای را فراهم کرده است تا این کشور به دلیل فقر اقتصادی، آموزشی و فرهنگی پاکستان، ثروت نفتی و نهادهای آموزشی تبلیغاتی خود را در جهت ایجاد و تقویت گروه های تحت نفوذ خود به کار گیرد. سلفی گری وهابی به دلیل تعارض شدیدی که با تشیع دارد برای مانع سازی برای نفوذ رقیب و اختلال در روابط پاکستان و جمهوری اسلامی ایران مورد استفاده قرار می گیرد. بنیان نظری این پژوهش بر اساس نظریه سازه انگاری که به بازیابی هویت در عرصه بین الملل تاکید دارد استوار شده است.

## وهابیت سعودی یا سلفی گری وهابی

در این مقاله بینان رفتار عربستان سعودی در سیاست خارجی بر اساس هویتی که این دولت با توجه به داده های مذهبی فرهنگی و تاریخی برای خود به عنوان یک دولت سنی حاکم بر سرزمین وحی برای خود تعریف کرده بخش مقدماتی را تشکیل می دهد این دولت با تقویت و گسترش گرایش های خاصی در میان اهل سنت پاکستان و فرقه ها و مذاهبی را که زمینه هم نوایی با عربستان را ندارند تضعیف می کند. بنابراین ضمن گسترش روابط و افزایش نفوذ خود در پاکستان با تضعیف نفوذ ایران رقیب در گسترش روابط دو کشور اخیر مانع سازی می کند در این راستا عوامل مادی و غیر مادی که هر دو در نظر به سازه انگاری مورد توجه هستند و نفوذ وهابیت سعودی در پاکستان و تاثیرات منفی آن بر روابط ایران و پاکستان مورد توجه قرار می گیرند.

ضمن اینکه نقش پررنگ مذهب در هویت ملی پاکستانی ها، زمینه ساز تاثیر قابل توجه داده های غیر ماده هویتی فرهنگی در سیاست خارجی پاکستان می شود، از نگاه اهل سنت منظور از سلف گروهی از

مسلمانان شامل صحابه، تابعین و؟ پیامبر هستند. وهابیت که در نجد بر مبنای نظرات و دیدگاه های محمد بن عبدالوهاب متولد شد موجی از تندروی و سختگیری به راه انداخت و کم کم به تکفیر همه مسلمانان پرداخت و گاهی برای ساکت کردن مخالفان، شیعه را تکفیر کرده و اشاعره و صوفیه و مذاهب دیگر را اهل بدعت خواند و مدعی که اسلام ناب محمدی در اختیار سلف بوده و فهم آنان از کتاب و سنت برای همگان حجت است و هر کس از این راه عدول کند بدعت گذار یا خارج از اسلام است. وهابیت ماهیتا در خدمت احیای سنت سلفی گری بوده است با پیروزی انقلاب اسلامی و ارتقای موقعیت منطقه ای و جهانی شیعیان، سلفی گری وهابی در مسیر تقویت خود در پاکستان مقابل گروه های مختلف و به ویژه شیعیان قرار گرفت که نتیجه آن درگیری های خونین در این کشور بوده است به عبارت دیگر پیروزی انقلاب ایران مشوق اهداف سلفی گرایانه افراطی آنان در پاکستان بود. گروه های سیاسی اجتماعی و تبلیغی فرهنگی فراوانی در گروه سلف گرایان وهابی در پاکستان قرار می گیرند که مورد حمایت مالی و فرهنگی عربستان سعودی هستند.

### زمینه فرهنگی مذهبی نفوذ سلفی گری های وهابی در پاکستان

اساس تشکیل پاکستان دین اسلام بوده است. از مسلمانان این کشور ۷۷ درصد آن سنی مذهب بیشتر حنفی و کمتری شافعی هستند برآوردها حاکی از آن است که حدود ۲۰ درصد جمعیت آن نیز شیعه هستند سایر گروه های مسلمان این کشور عبارت از سادات، مغول، پتان ها، توجه ها، اسماعیلی مذهبیان پیروزی فرقه نزاری آقاخان، بهایی ها، احمدیه یا قادیانی هستند. در صد اندکی از جمعیت پاکستان نیز مسیحی و هند و مسلک هستند و شورش ها و درگیری های خشونت باری در طول تاریخ پاکستان میان این گروه های مختلف اتفاق افتاده است. چند پارگی مذهبی و تکثر قومی فرهنگی و زبانی به همراه نا کارآمدی دولت های حاکم سبب شده است. که ساختار اجتماعی و سیاسی در پاکستان بی ثبات، گسیخته شکننده بود و از دید بسیاری از این کشور ضعیف و شکست خورده ارزیابی می شود و تقویت نفوذ سلفی گری وهابی این وضعیت را تشدید کرده است. عوامل گوناگون فرهنگی مذهبی زمینه ساز این نفوذ بوده اند.

### مدارس مذهبی و سلفی گری وهابی در پاکستان

بی سوادی در پاکستان در سطح بالایی است در این کشور حدود یک سوم مردان و کمتر از دو سوم زنان را افراد بی سواد تشکیل می دهند. البته در سال های اخیر به مدد کمک های خارجی پیشرفت هایی در این زمینه های آموزشی وجود داشته است ولی با توجه به میزان جمعیت این کشور، این پیشرفت ها کافی نبوده است. در مقابل این ضعف کشور پاکستان با انبوهی از مدارس مذهبی مواجه است. مدارس که بیشترین تاثیر و نفوذ را در توسعه تفکرات افراطی در پاکستان داشته اند در حال حاضر بیش از دوازده هزار مدرسه مذهبی با گرایش رادیکال اسلامی در پاکستان وجود دارند که از نظر مالی به صورت مستقیم به حمایت دولتی وابسته نیستند. از عوامل اساسی رشد مدارس مذهبی در پاکستان قدرت یابی ژنرال ضیاء الحق یک دیوبندی علاقمند به وهابیت بود گرایش های مورد حمایت عربستان سعودی در دوران وی فرصت رشد یافتند.

### آموزش دینی جهاد گران علیه اتحاد شوروی در افغانستان

هم زمان با حمله ارتش سرخ در سال ۱۹۷۹ به افغانستان بار دیگر گسترش مذهبی پاکستان در اولویت قرار گرفت در این میان مدارس مذهبی پاکستان زمینه عضویت جهاد گران از کشور های مختلف در

اردوگاه ها جهت آموزش ایدئولوژیک و جنگ های چریکی فراهم آوردند. بدین ترتیب علمای متعصب دیو بندی آموزشی ایدئولوژیک یک مدارس مذهبی را به عهده گرفتند. تا دواطلبان جهاد در راه افغانستان را آموزش دهند.

### پیوند مکتب دیو بندی با سلفی گری وهابی

پس از شکست قیام مسلمانان هند در سال ۱۸۵۷ و تسلط کامل انگلیسی علمای تراز اول این فرقه در بررسی علل شکست به جهاد رسیدند با تاسیس مدرسه دینی دیو بند که در آن زمان دهکده ای کوچک بود آموزش جهاد در ابرای آزادی دوباره هند در رأس مواد درسی قرار دارند علمای دیو بندی بعد ها در استقلال شبه قاره هند و تاسیس پاکستان نقش موثری پیدا کردند در دوران اخیر اتفاق مهمی که سبب شد تا دیدگاه مکتب دیو بندی تقویت شود تحولات افغانستان و اشغال این کشور به وسیله ارتش سرخ اتحاد شوروی بود مدارس دینی این مکتب آموزش امر جهاد را مورد توجه ویژه قرار دادند و مدارس مذهبی مورد حمایت دولت پاکستان قرار گرفتند و در تقسیم بین المللی کار در جهاد افغانستان حمایت مالی مدارس مذهبی به کشورهای ثروتمند عرب حوزه خلیج فارس و در راس آن ها عربستان سعودی و امارات متحده عربی واگذار شد.

در همین زمام بود که مکتب دیو بندی با مکتب سلفی وهابی پیوند خورد و امروزه دیو بندی ها از نظر اعتقادی شباهت کلی به وهابیت پیدا کردند آنها مانند وهابیت در برابر سایر فرقه های اسلامی حساسیت زیادی نشان دادند و از توحید و شرک تفسیر واژه ای ارائه می دهند.

### گروه های کوچک تر متأثر از سلفی گری وهابی

مکتب دیو بندی در پاکستان امروزی نماینده دین رسمی به شمار می رود و با داشتن اکثریت در بین مسلمانان اهل سنت، طرفداران آن به ویژه در دهه ی اخیر از جمله با سرمایه گذاری های گسترده عربستان رو به افزایش بوده است اما افزون بر مکتب دیو بندی مکاتب و مذاهب متعددی در پاکستان وجود دارند که ریشه وهابیت داشته و به نوعی دیدگاه های سلفی گرایی را منعکس می کنند

### زمینه های اقتصادی نفوذ سلفی گرایی وهابی در پاکستان

جان دولارد و لئونارد معتقدند که بروز رفتارهای افراطی همواره مستلزم وجود ناکامی ها همواره به رفتارهای پر خاشگرانه منجر می شوند این ناکامی ها ممکن است ناشی از محرومیت های سیاسی اجتماعی یا اقتصادی می باشد در مورد زمینه های اقتصادی نفوذ سلفی گری وهابی در پاکستان باید توجه داشت که از یک طرف ثروت گسترده نفتی ابزار قدرت سلفی های وهابی است و از طرف دیگر وضعیت اقتصادی و فقر گسترده این امکان را فراهم ساخته تا وهابی ها بتوانند در گروه های مختلف سیاسی و مذهبی یا نهادهای فرهنگی و مدارس دینی زمینه نفوذ خود را تقویت کنند اگر چه نتیجه بعضی پژوهش ها با توجه به گستره سلفی های افراطی برخاسته از از برخی کشورهای ثروت ارتباط بین فقر و خشونت به چالش می کشند.

### فقر اقتصادی در پاکستان

اوضاع اقتصادی پاکستان در وضعیت نسبت این کشور با وجود جمعیت فراوان و نرخ رشد بالا از درآمد سرانه چندانی برخوردار نیست تولید ناخالص ملی در این کشور پایین است و سرانه تولید و نرخ بهره وری پایین این کشور را در شمار کشورهای فقیر دنیا قرار می دهد درآمد ناخالص ملی پاکستان بر اساس داده های بانک جهانی در سال ۲۰۱۴ بالغ بر ۹۹۳۸۷۳۹۰۰۰۰ دلار بود که در رتبه ۴۴ جهان

قرار گرفته است منابع طبیعی قابل توجهی در کشور پاکستان وجود ندارد و حتی پاسخگوی نیازهای داخلی نیست بنیان اقتصاد این کشور را کشاورزی تشکیل می دهد که نزدیک به نیمی از نیروی کار را در بر می گیرد. صنعت در پاکستان جایگاه شایسته ای ندارد بیکاری و کم کاری مشکلات مهم کشور است و اقتصاد آن به شدت کمک خارجی و پول فرستاده شده از طرف پاکستانی های شاغل در خارج به ویژه در کشورهای خلیج فارس وابسته است.

### وهابی های ثروتمند و نفوذ سلفی گری وهابی در پاکستان

فقر اقتصادی در پاکستان در تقویت موقعیت سلفی گری وهابی در این کشور کاملاً موثر بوده و در این زمینه عربستان نقشی اساسی ایفا کرده است این کشور با برخورداری از ثروت نفت به مهم ترین منبع پرورش و صدور سلفی گری وهابیت در دنیای معاصر تبدیل شده است. عربستان با کمک های اقتصادی و مالی به پاکستان به ویژه در مواقع بحرانی همواره واکنش مثبت مردم و دولت این کشور را به همراه داشته است کمک هایی که زمینه ساز تحقق اهداف سیاسی و مذهبی عربستان در کشور پاکستان بوده اند.

عربستان سعودی به عنوان یکی از کشورهای غنی و ثروتمند منطقه خلیج فارس پس از اشغال افغانستان در سال ۱۹۷۹ در جهت کمک به مجاهدان افغانی برای مبارزه با اتحاد شوروی به پاکستان کمک های بسیاری کرد تا از مجاهدان در جنگ دفاع کند.

اما از زمانی که سازمان ها و گروه های افراطی حملات خود را متوجه غرب و آمریکا کرده اند حکومت عربستان ناگزیر بود تا از آن ها فاصله بگیرد اما کمک های شهروندان ثروتمند و وهابی عربستان به این گروه های قطع نشده است.

### نقش سلفی های وهابی در روابط ایران و پاکستان

از اعلام استقلال پاکستان در سال ۱۳۲۶ تا پیروزی انقلاب اسلامی ایران در ۱۳۵۷ روابط دو ستانه و مبتنی بر همکاری وجه غالب روابط ایران و پاکستان بوده است. در این زمینه به ویژه سازمان منطقه ای و (آر سی دی) و پیمان بغداد (پیمان سنتو) چارچوب مناسبی برای تعمیق و گسترش روابط بوده اند. مطالعه مقایسه ای مناسبات پاکستان و ایران قبل و بعد از انقلاب اسلامی نشان می دهد که با وجود ظرفیت ها و امکانات بالقوه همکاری روابط از شکل همکاری متقابل بسیار نزدیک در دوره رژیم به روابط متقابل آمیخته با همکاری در رقابت در سال های پس از انقلاب اسلامی تحول یافته است.

### نارضایتی سلفی ها از انقلاب اسلامی در پاکستان

انقلاب اسلامی ایران به عنوان یک پدیده بزرگ نیمه دوم قرن بیستم تأثیرات سیاسی اجتماعی زیادی از جمله در روابط با سایر کشورها بر جای گذاشت این تأثیر گذاری در جهت ارتقای نقش و جایگاه خود در کشور هایشان به ایجاد یا تقویت احزاب یا تشکل های سیاسی مذهبی مربوط به خود پرداختند. پاکستان نیز به عنوان همسایه بزرگ شرقی ایران کشوری بود که با سرعت از گسترش و عمق انقلاب اسلامی تأثیر پذیرفت و جریان ریشه دار احیا گری اسلامی به ویژه در میان شیعیان آشکار خود را نشان داد این کشور که جمعیتی بیش از ۱۸۰ میلیون نفر را در خود جای داده هفتمین کشور پر جمعیت اسلامی بعد از اندونزی است.

### سلفی های وهابی پاکستان در تقابل با جمهوری اسلامی ایران

در دوران با وجود برخی مسائل قابل چشم پوشی ناشی از رقابت منطقه ای و تفاوت های مذهبی روابط دو ستانه و همسویی سیاسی وجه غالب در مناسبات دو کشور ایران و عربستان بود با پیروزی انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ سال در ایران که پدیده بزرگی در نیمه دوم قرن بیستم تلقی می شد آثار آن زمینه ساز تحولاتی در کشور های خاور میانه شد و باز خورد آن روابط ایران با کشورها و ملت های منطقه ای را تحت تاثیر قرار داد. پس از انقلاب و استقرار جمهوری اسلامی در ایران دشمنی ها علیه ایران شیعی و شیعیان مسیر صعودی یافت.

عربستان سلفی های وهابی تحت نفوذ را در راستای مقابله با جمهوری اسلامی ایران از جمله راه فشار بر شیعیان در پاکستان به کار گرفت در سال های اخیر هزاران شیعه پاکستانی در محاصره نظامی و غذایی و دارویی بوده یا در حملات مسلحانه و تروریستی سلفی های وهابی به قتل رسیده اند. نفوذ روبه رشد سلفی گری وهابی در پاکستان و ناآرامی های ناشی از فرقه گرایی و جریانات ضد شیعه در این کشور از جمله کانون ها نا امنی در روابط با ایران است. پاکستان نیز همواره نگران نفوذ جمهوری اسلامی ایران در میان شیعیان آن کشور بوده و جلوگیری از این نفوذ و جلوگیری از ترویج فرهنگ شیعه از محور سیاست خارجی پاکستان در برابر ایران بوده است.

با توجه به اهمیت مسئله شیعه در روابط ایران و پاکستان. کشتار شیعیان توسط افراطیون سلفی افراطی از دغدغه های جدی جمهوری اسلامی ایران بوده است این کشور دولت پاکستان را مسئول حفظ جانی و فیزیکی جامعه شیعی دانسته و همواره برخورد مجذانه تر با افراطی گرایی را مورد تاکید قرار داده است خلاصه اینکه مسئله حفظ امنیت شیعیان پاکستان در روابط جمهوری اسلامی ایران با آن کشور تاثیر منفی بر جای گذاشته است. زیرا در حوزه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ایدئولوژی اسلامی شیعی یک تشکل گفتمانی است که درک حوادث و ساختار های خارجی از آن را صورت می گیرد. و کنش ها واکنش ها و رفتاری خارجی این کشور را تحت تاثیر قرار می دهد.

سپاه صحابه با تفکر سلفی وهابی متقاضی ممنوع کردن عزاداری شیعیان و اعلام شیعه به عنوان یک اقلیت کافر و ممنوعیت فعالیت خانه های فرهنگ ایرن بوده است. در تداوم اقدامات ضد شیعی و ضد ایرانی در پاکستان در مرداد ۱۳۶۷ در شهر پیشاور سید عارف رئیس نهضت اجرای فقه جعفری و طرفدار انقلاب اسلامی ایران توسط افراد نا شناس به قتل رسید. که انگشت اتهام متوجه سلفی ای وهابی بوده است. سپاه صحابه افرون بر سابقه کشتار شیعیان اقدامات تروریستی علیه جمهوری اسلامی را نیز با جدیت مد نظر قرار داده است. حمله به نهاد های مختلف فرهنگی و دیپلماتیک، ترور کارمندان، نظامیان و دیپلمات های ایرانی از جمله این اقدامات بوده است. که بخشی از آن نیز سهم لشکر جهنگوی(شاخه مسلح سپاه صحابه) به عنوان سازمانی با ایدئولوژی وهابی و دارای احساسات ضد ایرانی و ضد شیعی است.

پس از کودتای ژنرال مشرف؟ در سال ۱۹۹۹ وی اعلام کرده بود که به دنبال حل ریشه ای مسائل فرقه ای در روابط با ایران و حل پرونده قتل رئیس و کارکنان خانه فرهنگ جمهوری اسلامی است. به نظر می رسید با نهای شدن رسیدگی به این پرونده و اعدام قاتل در سال ۲۰۰۱ دیدگاه مقامات جمهوری اسلامی ایران در قبال پاکستان بهبود یابد. ولی واقعیت های موجود مانع از تحول اساسی شده است. از سوی دیگر افراطیون سلفی وهابی در تهدید امنیت مرز و مناطق مرزی ایران نقش ایفا کرده اند. ولی دولت های کشور به دنبال آن بوده اند تا بر نا امنی های مرزی مسلط شوند. ولی با وجود توافق های

متعدد دولت ها برای همکاری های امنیتی از جمله در زمینه استرداد مجرمین اقداماتی چون ترور و یا گروگان گیری اتباع و مرز داران ایرانی کما بیش تداوم یافته است که عوامل آن در دشمنی با جمهوری اسلامی ایران با سلفی های وهابی اشتراک اندیشه و عمل داشته اند با توجه به نگاه سلفی های وهابی به شیعیان که آن را کافر و مشرک می دانند. نگاه سلفی ها به ایران به عنوان مظهر کشور و دولتی شیعی منفی و اقدامات خشن آنها، نشان دشمنی عمیق نسبت به شیعیان جمهوری اسلامی ایران است این موضوع مانعی اساسی است که می تواند تداوم روابط دو ستانه و تاریخی دو کشور را مورد تهدید قرار دهد.

در حال حاضر کشور پاکستان بزرگ ترین جایگاه وهابیت تکفیری هست و بیش دو میلیون و ۳۵ هزار حوزه علمیه وابسته به وهابیون در پاکستان فعال هستند آماري که از طرف دولت پاکستان اعلام شده تعداد مدارس علمیه دیوبند بیش از ۱۲۰ هزار نفر است از این آمار مشخص شده که عربستان سعودی چقدر کار کرده و امروز نفوذشان در جامعه بالاست و در سازمان های سیاسی و مذهبی نفوذ دارند. البته چند سالی است که دولت پاکستان از دست آنها خسته شده چون گروه دیوبندی تکفیری فرقه گرایی و تروریسم طالبانی و لشکر های مختلف را توسعه دادند از این روز دولت و ارتش پاکستان هم وارد شده و دو سالی است که عملیات مختلف در مرز افغانستان و پاکستان علیه آنها انجام می دهند و با این گروه ها مبارزه می کنند در واقع دولت هم بر آنها سخت گرفته و گروه های جهادی و نظامی آنها کمی ضعیف شده است. اما گروه فرهنگی و تعداد مدارس آنها کمی ضعیف شده است اما گروه فرهنگی و تعداد مدارس آنها افزایش پیدا کرده و قوی عمل می کنند و مانند گذشته به فعالیت خود ادامه می دهند.

### وهابیت در پاکستان اقدامات و فعالیت ها

برای بررسی وضعیت وهابیت در پاکستان ابتدا اشاره ای به روابط عربستان و پاکستان می شود چند نوع خلاء در پاکستان وجود داشته است که به نفوذ عربستان در پاکستان کمک کرده است. نخست یک خلاء اقتصادی در پاکستان بود که اساساً کشوری فقیر است و یک جریان ثروتمند می تواند این خلاء را پر کند دومین عامل، عامل فرهنگی است به لحاظ فرهنگی، نرخ با سوادی در پاکستان بسیار پایین است. دو طبقه در پاکستان وجود دارد یک طبقه بسیار با سوادی که بمب اتم می سازد و اهل دانشگاه و مطالعه است. و یک طبقه هم بی سوادی و یا سوادی که بمب اتم می سازد و اهل دانشگاه و مطالعه است. و یک طبقه هم بی سوادی و یا سوادی که بمب اتم می سازد و اهل دانشگاه و مطالعه است. سوادی وجود دارد گرایش به تفکرات رادیکال زیاد می باشد در کنار بسترهای داخلی جامعه پاکستان تحولاتی که در پیرامون این کشور رخ داد از جمله انقلاب اسلامی در ایران حمله شوروی به افغانستان و بحران کشمیر، در گسترش نفوذ عربستان در پاکستان تاثیر گذار بوده است.

این عوامل زمینه مناسبی برای روابط پاکستان و عربستان بود که عمدتاً از سال ۱۹۷۴ م. آغاز شد کمک های عربستان به پاکستان همراه با گسترش نفوذ این کشور در همه سطوح سیاسی، دولتی و مذهبی بود پس از پیروزی انقلاب اسلامی و تجاوز شوروی به افغانستان روابط دو کشور گسترش یافت. مقامات پاکستانی و سعودی در سال ۱۹۸۱ م. دیدارهایی از کشورهای یکدیگر به عمل آوردند که از مهم ترین آنها سفر ضیالالحق به عربستان سعودی برای شرکت در کنفرانس طائف، سفر سعود الفیصل وزیر خارجه امیر سلطان وزیر دفاع، امیر نایف وزیر کشور و زکی یمانی وزیر نفت پاکستان بود.

تشابه عقیدتی، فکری و ایدئولوژی دو فرقه دیوبندیه و وهابیت سبب گردید که در دهه های اخیر نفوذ و گسترش بیش از پیش فعالیت های این فرقه در کشور پاکستان رخ دهد علاوه بر گسترش فعالیت های تبلیغی در پاکستان در سال های اخیر، اقدامات و خشونت های فرقه ای ضد شیعه در این کشور و

جنبش های بنیاد گرای خشونت طلب ضد شیعه مسیر صعودی داشته است که پشتوانه ای چنین فعالیت هایی حمایت های گسترده ی مالی عربستان سعودی می باشد. این کشور با دلارهای نفتی سعی در گسترش نفوذ سیاسی خود در جهان اسلام با تمسک به ایده ی مذهب داشته و در این راستا فعالیت های گسترده ای انجام می دهد در تمام کشورهای جهان از آلمان گرفته تا اندونزی می توان مراکزی پیدا کرد که با پول عربستان اداره می شوند و نفرت و تعصب را رواج می دهند.

### مهم ترین فعالیت های وهابیت با حمایت عربستان در پاکستان

#### ۱ فعالیت دانشگاهی:

دانشگاه بین المللی اسلامی (جامعه الاسلامیه العالمیه) که دانشجویان آن اغلب از کشور های آسیایی و آفریقایی است و در شهر اسلام آباد پاکستان نیز واقع شده است یکی از ابتکارات مهم سعودی ها در پاکستان است هزینه این دانشگاه از سوی عربستان سعودی تامین می شود در بروشور این دانشگاه آمده است: این دانشگاه عربستان سعودی را به عنوان پایگاه اسلام الگو قرار داده و به توجهات رهبران این کشور مفتخر است. از مهم ترین کار کردهای این دانشگاه علاوه بر آموزش و تربیت دانشجویان در چارچوب اندیشه های وهابی، آموزش معلمان تعلیمات دینی مدارس وابسته به آموزش و پرورش پاکستان است این بدان معنی است که جدا از مدارس مذهبی دولتی و خصوصی پاکستان نیز تحت تاثیر آموزه های وهابیت قرار می گیرند. دانشگاه فیصل آباد که دارای بیشترین تعداد دانشجویان از کشور های مسلمان است و تخصص های متعددی مانند مطالعات شرعی، زبان عربی و تاریخ اسلام را در خود جای داده است. از دیگر ابتکارات فرهنگی دانشگاهی سعودی در پاکستان می باشد.

#### ۲ تامین هزینه مدارس مذهبی

عربستان سعودی برای پیشبرد مقاصد سیاسی خود ونشر عقیده ی وهابیت بسیاری از مدارس مذهبی پاکستان را تامین می نماید بعضی از این مدارس عبارت اند از: فاروقیه، امجدیه و اشرفیه در کراچی، مدارس جامعه در رحیمیه، جامعه سوفیه فیصل آباد در ایالت پنجاب، مدارس، مطلع العلوم و مظهر العلوم در کویت مرکز ایالت بلوچستان و دارد العلوم حقانیه در اخوختک واقع در ایالت سرحد مدارس مذهبی در پاکستان از جمله مهم ترین پژوهشگاه های تربیت بنیاد گران افراطی در این کشور می باشد که عمدتاً در مناطق قبایلی و سرحد شمال غرب پاکستان قرار دارند.

کارکرد اصلی این مدارس آموزش نیرو های اسلام گرا است. در این مدارس عمدتاً آموزش های مذهبی داده می شود فقط ۲۰ درصد مدارس مذهبی پاکستان تحت کنترل سازمانهای اسلام گرای افراطی است اما حجم وسیعی از عملیات های انتحاری در پاکستان از این مدارس نشات می گیرد. در این مدارس زبان رسمی تدریس عربی است. و مفاد آموزشی نیز کاملاً مذهبی است. مدارس مذهبی بنیاد گرای افراطی عمدتاً محصول پس از دهه ۱۹۸۰ میلادی هستند در حقیقت فرقه های اهل تسنن به ویژه دیوبندیه که در پاکستان و با حمایت فکری و مالی وهابیت در راستای گسترش اندیشه های خود در میان مردم به ویژه جوانان پاکستانی، دست به ایجاد مدارس مذهبی و تلاش برای توسعه ی هر چه بیش تر این مراکز پرورش فکری می زنند.

#### ۳ تاثیر مساجد جدید:

عربستان سعودی علاوه بر مشارکت در تعمیر مساجد قدیمی و هم چنین مساجد بزرگی مانند مسجد فیصل در محلات مختلف شهر های کوچک و بزرگ پاکستان هم اقدام به احداث مساجد بسیاری نموده است به طور مثال تنها در کراچی مساجدی مانند مسجد باب رحمت جامع مسجد سهراب، جامع مسجد



نورانی و مسجد فاروق اعظم با سرمایه عربستان ساخته شده و به شکل مراکزی برای تبلیغ وهابیت درآمدند.

سیاست ساخت مسجد یکی از سیاست های اصلی وهابی ها در بیش تر مناطق جهان می باشد که این مختص به کشور پاکستان نیست.

۴۱. احداث مراکز تبلیغی:

عربستان سعودی علاوه بر ساخت مسجد، و دانشگاه ها و مدارس مذهبی، مراکز تبلیغ متعددی نیز ایجاد نموده است که هدف اصلی این مراکز تبلیغ اندیشه های وهابیت و مبارزه ایدئولوژیک با شیعیان می باشد. عمده ترین این مراکز در شهر های مختلف پاکستان.

در لاهور: دارالتبلیغ اهل سنت، دارالوعدہ سلفیہ، مرکز مکتب تنظیم اسلامی، جمعیت محبین صحابه، اداره کریمیه تعلیم القرآن، مکتب رضوان، مکتب فاروقیہ، کتابخانه مجیدیہ، مکتب مدینه در کراچی: مکتب جلاء الحق، مکتب معاویہ، انجمن اسوہ حسنہ، مجلس نشریات اسلامی، مکتب جلاء الحق، بیت التوحید جامعہ المسلمین، مکتب معارف الحق و مدرسه فرقانیہ طیبہ از مراکز مهم تبلیغی وهابی ها در پاکستان به شمار می آیند.

مراکز تبلیغی که برای ترویج وهابیت در پاکستان ایجاد شده اند با توجه به امکانات خوبی که در اختیار دارند یکی از مهم ترین عوامل موثر گسترش وهابیت در پاکستان می باشد.

۵. فعالیت های انتشاراتی و مطبوعاتی عربستان سعودی در پاکستان

عربستان سعودی برای تبلیغ اندیشه وهابیت نیاز شدید به فعالیت های مطبوعاتی داشته و دارد و یکی از حربه های دولت سعودی برای ترویج وهابی گری تدوین و انتشار کتب، مجلات و روزنامه ها بوده است. از این رو با سرمایه ی سعودی ها کتاب های زیادی در پاکستان چاپ و مجلات بسیاری منتشر گردیده است از جمله ی این مجلات هفت نامه الوعدہ می باشد که به دو زبان پشتو و فارسی در پشاور به چاپ می رسد نشریه المجاهد نیز از نشریات وهابی است که به صورت ماهانه در پاکستان به چاپ می رسد از دیگر مراکز انتشاراتی وهابی ها در پاکستان باید به اداره ترجمان السند، مکتب قرآن و دفتر مطبوعات کراچی اشاره کرد.

۶. کمک به سازمان های سیاسی وهابی مسلک:

احزاب و گروه های سیاسی نسبتاً زیادی در پاکستان وجود دارند که طرفدار وهابیت می باشند عربستان سعودی برای این که این احزاب را از طرفی هر چه بیشتر به حکومت سعودی وابسته نماید و از سوی دیگر موقعیت آن ها را در جامعه پاکستان تقویت نمایند کمک های مالی بسیار زیادی به این احزاب اعطا کرده است حزب جماعت اسلامی، جمعیت اهل حدیث، جمعیت العلمای اسلام، حرکت المجاهدین کشمیر حزب جماعت کشمیر و سپاه صحابه از مهم ترین گروه های سیاسی هستند که تا کنون عربستان سعودی مبالغی به آن ها اعطا نموده است.

علاوه بر برخی از اشتراکات مذهبی دیوبندی وهابیت و دشمنی مشترک دو فرقه با تشیع که زمینه های همکاری و نزدیکی هر چه بیشتر آن ها را فراهم ساخت، تحولاتی در داخل پاکستان و همسایگی این کشور رخ داد که مهم ترین تاثیری که بر فضای پاکستان بر جا گذاشت. ظهور جنبش های بنیاد گرایی اسلامی و خشونت طلب با محوریت میدان داری عناصر وهابیت بود.

این جنبش ها بعضاً آرمان گرا و خواهان اصلاحات و تغییرات بنیادی در فضای سیاسی پاکستان و حتی کشور های همسایه آن شدند.

۷ جذب نیروی کار پاکستانی در کشورهای عربی:

مهاجرت های اوایل دهه ۱۹۷۰ ام یک عامل کلیدی دیگر در افزایش نفوذ وهابیت در پاکستان است این مهاجرت شامل حرکت شمار زیادی از مردان اهالی مناطق روستایی و نیمه روستایی پاکستان به کشورهای نفتی خلیج فارس بوده است این مهاجرت اقتصادی جریان معکوسی از ریزش سرمایه نقد به همین شهر ها و روستاها در ایالت های پنجاب، سند و سرحد به وجود آورد اما این امر ابزاری بی نظیر را برای منتقل کردن رگه ها و شاخه های متعددی از وهابیت فراهم کرد. در فاصله سال های ۱۹۷۵ تا ۱۹۸۵ تعداد پاکستانی های مقیم در کشور های حاشیه جنوبی خلیج فارس از ۲۰۵ هزار به ۴۴۶ هزار نفر رسید.

### جنبش های افراطی گرای پاکستان

به این دلیل از پاکستان به عنوان بشهت امن تروریست ها یاد می شود که انواع مختلف گروه های افراطی و خشونت طلبی تروریست در خاک این کشور حضور داشته و بدون محدودیت به فعالیت می پردازند از جمله گروه های تروریستی پاکستان: گروه های تروریستی فرقه ای مانند سپاه صحابه، لشکر جهنگوی، گروه های تروریستی ضد هندی مانند لشکر طیبه، جیش محمد، تحریک نفاذ شریعت محمدی و تحریک طالبان پاکستان می باشد این گروه ها به انجام فعالیت های تروریستی در راستای اجرای رادیکالیسم اسلامی می پردازند.

### نتیجه گیری

تفکر سلفی در تاریخ اسلام ریشه ای طولانی دارد اما پس از طرح دیدگاه های مذهبی محمد بن عبدالوهاب و هم پیمانی وی با امیر سعودی، اندیشه های سلفی با ماهیت وهابی به سوی افراط بیشتر در رابطه با دیگر هم مسلکان به ویژه پیش رفت.

با تشکیل پادشاهی سعودی در قرن بیستم هویت این دولت و کشور با مسلک وهابی شناخته شد و دولت این کشور به ویژه پس از کشف ذخایر گسترده نفت به ثروتی دست یافت که در تامین سرمایه لازم برای اهداف برون مرزی از جمله تبلیغ و گسترش وهابیت موثر شد مسلک وهابی که خود را اسلام ناب می داند همواره شیعیان را از خارج دین معرفی کرده است ولی پس از این انقلاب اسلامی ایران دولت سعودی کوشیده است تا با تعریفی که از هویت متفاوت خود در قبال شیعیان ارائه می کند از این ابزاری برای مقابله با رقیب بهره گیرد.

در این میان کشور پاکستان که دومین کشور پر جمعیت مسلمان است از نظر اقتصادی در مجموع کشوری فقیر محسوب می شود. این فقر اقتصادی به فقر آموزشی و فرهنگی در این کشور افزوده است. با توجه به اینکه سلفی های وهابی آماده توسل به خشونت علیه سایر مذاهب اسلامی به ویژه شیعیان هستند درگیری های فرقه ای که از زمینه های لازم با توجه به ترکیب جمعیتی و مذهبی در این کشور برخوردار است فضایی از تنش در روابط صاحبان تفکر وهابی و شیعیان به وجود آورده است که مکرر شکلی خونین به خود می گیرد. ضمن اینکه سلفیون وهابی تلاش کرده اند تا به طور مستقیم نیز به امنیت نهاد ها و اتباع ایرانی و منافع این کشور تعرض کنند بنابراین در جمع بندی باید گفت که عربستان سعودی، ضمن بهره گیری از افراطیون مذهبی برای گسترش نفوذ خود به دنبال آن بوده است تا روابط تاریخی دو کشور همسایه پاکستان و جمهوری اسلامی ایران را با چالش مواجه سازد.

## منابع

- ابراهیمی، دکتر نبی اله (۱۳۹۲) نو سلفی گری و جهانی شدن امنیت خاور میانه، تهران، پژوهشگر مطالعات راهبردی
- ابوزهرة، محمد (۱۳۸۴) تاریخ مذاهب اسلامی، ترجمه علی رضا ایمانی، قم، مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان و مذاهب
- احمد، ظهور الدین (۱۳۷۸) آغاز و ارتقای زبان فارسی در شبه قاره، اسلام آباد
- احمدیان، حسن (۱۳۹۱) دین و دولت در عربستان سعودی: از دولت وهابی تا وهابیت
- اسعدی، مرتضی (۱۳۶۹) جهان اسلام، پاکستان، تهران، دفتر مطالعات سیاسی بین المللی
- جمالی، جواد (۱۳۹۰)، افراط گرایی در پاکستان، تهران، موسسه مطالعات اندیشه سازان نو
- حافظ، محمد رضا (۱۳۷۹) وضعیت ژئوپلتیک پنجاب در پاکستان، تهران، انتشارات بین المللی المهدی
- خسروی، غلامرضا (۱۳۹۰) شیعیان پاکستان (مناسبات راهبردی ایران و پاکستان) تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی
- فراهانی، احمد (۱۳۸۹) تبار شناسی تروریسم در پاکستان: واقعیت ها و راهبردها (کتاب آ سیا ۵: ویژه مسائل پاکستان) تهران موسسه فرهنگی مطالعات تحقیقات بین المللی معاصر تهران
- فرین نیا، زیبا (۱۳۷۶) پاکستان، تهران دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی
- کامران مقدم، شهین دخت (۱۳۵۸) نگاهی به پاکستان، بی جا، گلشن
- مسجد جامعی، زهرا (۱۳۸۰) نظری بر تاریخ وهابیت، تهران، صریح دانش
- محمدی، علی (۱۳۸۹) افراط گرایی در پاکستان: علل و پیامدها (کتاب آ سیا ۵: ویژه مسائل پاکستان) تهران موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین المللی ؟ معاصر تهران.
- اسکندریان، مهدی و قاسم سیماریان (۱۳۸۸) کتاب سبز: پاکستان، تهران: وزارت امور خارجه، مرکز چاپ و انتشارات